

Тълкувателните актове на общите събрания на колегиите на ВКС и на ВАС и въпросът за източниците на правото

Иван Русчев

Преди да постанови окончателния акт по делото, съставляващ съдебна практика, за да извлече правната норма, съдът тълкува относимите разпоредби на нормативния акт. Ако такъв липсва – на правния обичай, респ. – на други нормосъдържащи източници на правото. По-голяма част от доктрината признава някои видове съдебна практика за източник на правото, включвайки в понятието за източник освен актовете, които въвеждат в действие, изменят, спират, прекратяват или отнемат действието на правни норми, още и тези, с които се тълкуват разпоредбите, в резултат на което от тях се извеждат правила за поведение. Оттук - и опитът, на различни тълкувателни актове да се приписва свойството източник на правото. Това налага по-специално внимание на въпроса дали правораздавателните актове, в които се съдържа задължително тълкуване, притежават качеството и действието, присъщи на източниците на правото, респ. дали могат да бъдат причислени към тях.

I. 1. Даването на еднозначен отговор на въпроса дали съдебната практика е източник на право, налага изясняването на редица предварителни въпроси:

1. На първо място, липсва единно разбиране какво се включва в понятието съдебна практика.

1. 1. Според най-широкото разбиране тя включва всеки акт на съд (решения, определения и разпореджания), в който се съдържа тълкуване на нормативен акт или обичай, (а според някои²¹⁴ - и актовете на Конституционния съд, които те считат за правораздавателни). На което в доктрината у нас от втората половина на века обаче се противопоставя разбирането²¹⁵, че единствен съдебен акт не съставлява съдебна практика, той не е задължителен за съдилищата, поради което не би могъл да се определи като източник на гражданското право. Когато пък му е призната такава задължителна и обвързваща за съдилищата сила, той по-скоро би следвало да се определи като съдебен прецедент, приема авторът, според който това показва изначалното смесване на понятията за съдебна практика и източник на правото. **Тезата на проф. В. Таджер днес обаче води до очевидно неприемливи резултати, т.к. от нея би следвало, че и решенията на ВКС по чл.290 ГПК, а така също и ТР на Общите събрания на съдиите от съответните колегии на двете върховни съдилища, които са единична задължителна съдебна практика, прдствляват съдебен прецедент.**

1.2. Според друго виждане, под съдебна практика следва да се разбира **напластяване** на известен брой съдебни актове, съдържащи съвпадащо тълкуване на една и съща разпоредба (т.нар. обща и трайна практика), т.е. е **сумата от съдебните актове**, издадени изобщо или през определен период от време, **както и трайното тълкуване**, давано от съдилищата или от определен съд на дадена правна норма. *На подобно разбиране може да се възрази, т.к. видно от чл.124 ЗСВ, респ. чл. 280, 291 ГПК, съдебна практика е не само **трайно установената** (която може да е и неправилна), но и **противоречивата** (която няма как да е трайно установена).* **Допълнителен аргумент в тази насока са правомощията на ВКС по**

²¹⁴ Ж.Сталев, Съдебната практика като източник на право, Съвр. право, 1997, № 6, с.7.

²¹⁵ Таджер, В. Съдебна практика и общи актове на ВС на НРБ, Год. СУ, Юрид. Фак, Т. 69, 1977, с. 173

уеднаквяване на противоречивата практика и по преодоляване на противоречието между разрешения по идентични правни въпроси, възприети в решения на съдилищата (чл.290-292 ГПК).

1.3. Класическата тълкувателна теория у нас от средата на миналия век включва в съдебната практика не само тълкуване на правните източници, но и преодоляване на празнините в правото²¹⁶ от определен съд във връзка с решаването на конкретно дело²¹⁷.

2. **Обратно на изразеното в доктрината становище (вж. 1.1.) разбирането, че съдебната практика включва всеки акт на съд, съдържащ тълкуване на източник на право – нормативен акт или обичай и включва съвкупността от всички актове на всички съдилища, се възприема от ВКС в т. 2 от мотивите на ТР № 1/2009г. на ОСГТК, както и в тези на Решение №4/2009 г. на Конституционния съд на Република България. Според същото Т.Р. № 1 от 19.02.2010 г. е "практиката на ВКС" по смисъла на чл. 280, ал. 1 т. 1 ГПК се включват ТР на ВКС и постановления на Пленума на ВС, тълкувателни решения на общото събрание на гражданската колегия на ВС, тълкувателни решения на общото събрание на гражданска и търговска колегия, на общото събрание на гражданска колегия на общото събрание на търговска колегия на ВКС при което се "явява ясно очертан кръгът от въпроси, по които ВКС се е произнесъл с тълкувателен нормативен акт", както и решенията, постановени по реда на чл. 290 ГПК.**

II. Съвсем друг обаче е въпросът кои (и дали въобще някои) от правораздавателните актове, принадлежащи към родовото понятие „съдебна практика“, могат да бъдат разглеждани като източници на правото. Съдебната практика като съвкупност от всички актове (решения, определения, разпоредения) на всички съдилища (първоинстанционни, въззивни, административни, върховни съдилища) подлежи на вътрешно деление най-напред с оглед на това, **дали тя се ползва със задължителна сила.** Дали един съдебен акт е задължителен или не, се преценява с оглед на това, дали даденото тълкуване на законовата разпоредба при разрешаване на спора - предмет на делото, е обвързващо (задължително) за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за онези органи, които издават административни актове, т.е. дали тези органи, при сходен или аналогичен казус, са длъжни да дадат същото решение на спора, при прилагане на същата законова разпоредба.

1. С оглед на това деление, на практиката, създавана чрез актовете на първоинстанционни и въззивни съдилища (респективно на административните съдилища и на съставите по същество на ВАС) не следва да се признава обвързваща сила. Даденото от тях тълкуване при решаване на аналогични дела не е задължително нито за други първоинстанционни и въззивни съдилища, нито пък обвързва съдебните състави на ВКС. Те не са задължителни дори и за страните по делото, щом те имат възможност да обжалват тези решения. Това обаче не е задължителността, характерна за влезлите в сила решения, а правен способ за защита правата на тези страни. Т.е. по първия критерий – задължителност, тези актове трябва да се изключат от понятието източник.

2. **Не така безспорен обаче е въпросът за практиката на ВКС и на ВАС,** по причина че тълкувателната дейност на върховните съдилища в България се проявява в две форми: казуално (инцидентно, което е неразривна част от самия правоприложен процес) тълкуване и общо (наричано често „нормативно“) тълкуване.

²¹⁶ Така напр. Апостолов, И., Еволюция на континенталната тълкувателна теория, Год. СУ, Юрид.фак., 41, 1946, с.5, който вижда в преодоляването на празнините в правото (в частност в аналогията на правото) тълкуване в широк смисъл.

²¹⁷ Таджер, В. Съдебна практика и общи актове на ВС на НРБ, Год. СУ, Юрид. Фак, Т. 69, 1977, с. 173

Именно то се определя в доктрината като задължително и на това основание се сочи, че и съдебната практика е източник на правото. Съгласно РКС № 4 от 16.06.2009 г. по к. д. № 4 от 2009 г. съдебната практика на ВКС, (в отграничение от практиката, създавана чрез актовете на първоинстанционни и въззивни съдилища), включва: 1. всеки акт на съда, който съдържа тълкуване на нормативен акт, относим само към конкретното дело; 2. множество от съдебни актове, които съдържат съвпадащо тълкуване на една и съща разпоредба (трайна и повтаряща се съдебна практика), и 3. тълкувателни решения на ВКС (официално съдебно тълкуване на нормативния акт). Решението на КС приема, че **първите две групи съдебна практика представляват израз на казуално, а третият - на нормативно тълкуване**. Същевременно чрез практиката, създавана в изпълнение на правомощията на ВКС по **чл. 124 от Конституцията**, се осъществява върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища, израз на която са тълкувателните решения, приемани на основание **чл. 124 от ЗСВ** при констатирана **противоречива или неправилна практика по тълкуването и прилагането на закона**. Тези актове на ВКС по силата на чл. 130, ал. 2 от ЗСВ са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове²¹⁸.

2.1. Проява на това общо (т.нар „нормативно“²¹⁹) тълкуване са само тълкувателните актове, издадени в изпълнение на правомощията на ВКС за осъществяване на върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища - тълкувателни решения, приемани от ВС и ВКС при действието на ЗСВ от 1994 г. (отм. ДВ бр. 64/2007 г.), тълкувателните постановления на Пленума на Върховния съд, издадени при действието на чл. 59 ЗУС (Отм. ДВ, бр. 59 от 22 юли 1994 г.), тълкувателните решения, приемани на основание чл. 124, ал.1 от действащия ЗСВ от гражданската или търговската колегия във ВКС; от гражданската и търговската колегия във ВКС; от колегия/колегиите във ВАС, както и съвместните тълкувателни постановления по чл.124, ал.2 ЗСВ, приемани при противоречива или неправилна съдебна практика между Върховния касационен съд и Върховния административен съд, на общото събрание на съдиите от съответните колегии на двете съдилища. Те условно биха могли да бъдат наречени **общи тълкувателни актове на върховните съдилища**. Именно тяхната задължителност и обвързващата им сила съгласно **чл. 130, ал. 2 ЗСВ за органите на съдебната и изпълнителната власт; за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове, се сочи като основен аргумент в полза на виждането , че те са източници на частното право**.

Извън обхвата на практиката, имаща задължителен характер за съдилищата, обаче остават тълкувателните решения на общото събрание на колегията на Върховния съд, постановени при действието на чл. 52, ал. 1 ЗУС (отм.), които служат за ръководство на съдилищата. Възприетите в тези актове разрешения по тълкуването на правни разпоредби не са задължителни, поради което след постановяването им е създадена противоречива практика - явление, обяснимо не само с незадължителния им характер, но и с настъпилите след приемането им промени в общественно-политическия живот и законодателството.

Значението на практиката на ВКС, формирана в ТР, изпъква още по-отчетливо, когато се вземе предвид, че **противоречието с нея е първият специален критерий за осъществяване на селективното правомощие на**

²¹⁸ Тълкувателно решение № 1 от 19.02.2010 г. по тълк. д. № 1/2009 г. на ВКС.

²¹⁹ В Решение № 4 на КС от 16.06.2009 г. по конституционно дело № 4 от 2009 г. сочи, че в случаите, когато е налице противоречива или неправилна практика, се издава тълкувателно решение от ВКС като „**акт на нормативно тълкуване**“.

ВКС, на който обжалваното пред ВКС въззивно съдебно решение трябва да отговаря, за да бъде допуснато до касационно обжалване. Редом с тези ТР, в критерия „противоречие с практиката на ВКС“ по чл. 280, ал.1, т.1 ГПК, се включват и всички решения, постановени от тричленни състави на ВКС, по реда на чл. 290 ГПК – т.е. решенията за уеднаквяване на съдебната практика и за точноото прилагане на закона и за развитието на правото. С тях, съгласно чл. 291 ГПК, се преодоляват противоречията между разрешената по идентични правни въпроси, възприети в решения на съдилищата (вкл. с онези на ВКС, постановени по реда на ГПК-отм.). **С тях, съгласно чл.291 ГПК, с мотивираното си решение състав на ВКС или посочва практиката в кое от противоречивите решения смята за правилна; или посочва защо практиката е неправилна; или посочва защо практиката в противоречивите решения е неприложима към висящия спор, като в първия случай постановява решение по делото въз основа на приетата от него за правилна практика, а в последните два случая – при неправилна и неприложима практика постановява решение, като тълкува закона въз основа на обстоятелствата по делото. Така решенията постановени по чл. 290 ГПК, макар и акт на казуално тълкуване, имат задължителна сила в тълкувателната си част, с тази особеност, че задължителността им важи само за долустоящите на ВКС съдебни инстанции по силата на предоставената на тричленния състав на ВКС институционална компетентност да уеднаквява практиката.**

Мотивите, с които се посочва правилната съдебна практика, са съществен елемент от съдържанието на решението на касационната инстанция по чл. 290 ГПК, които качествено го отличават както от решенията, които постановяват другите съдебни инстанции, така и от решенията на ВКС, постановени при действието на отменения ГПК. Те, макар и изложени в процеса по решаването на конкретното дело, **по необходимост имат по - общ характер, тъй като изясняват действителния смисъл на законната разпоредба и дават принципно разрешение на поставения правен въпрос, приложимо при разрешаване на сходни казуси от съдилищата.** В своята съвкупност съдържашите се в различни решения на ВКС по чл. 290 ГПК тълкувателни мотиви, с които се посочва правилната съдебна практика по прилагане на определен текст от закона, **формират, заедно с юридически задължителните тълкувателни решения и постановления на Пленума на ВС, практиката на ВКС по смисъла на чл. 280, ал. 1, т. 1 ГПК.**

Образно казано, по степен на общност, тълкуването, съдържащо се в решенията постановени по реда на чл.291 ГПК, стоят между тези постановени по конкретен спор (която практика състав на ВКС впоследствие е намерил за неправилна, за противоречива, или за неприложима в тези по чл.291 ГПК) и тълкувателните решения на ОСГК или ОСТК и също като последните съставляват задължителна съдебна практика, обвързваща всички останали съдилища в йерархията, с изключение на други състави на ВКС.

За допускане до касационно обжалване е достатъчно да се констатира противоречие между обжалваното въззивно решение и решението на кой да е съд, независимо от степента му в съдебната йерархия - чл.280, ал.1, т.2 ГПК (без разбира се противоречиви решения в хода на едно и също производство, на две инстанции по един и същи спор, т.к. като невлезли в сила, те не формират съдебна практика). Противоречивата (между две кои да са решения на кой да е съд) или неправилна (на кой да е съд) съдебна практика по тълкуването и прилагането на закона по см. на чл. 124, ал.1 ЗСВ, обаче не е достатъчна като предпоставка **за приемане на ТР.** За целта случая е необходимо да се констатира противоречие на по-високо ниво: между две решения на различни състави на ВКС, постановени по чл. 291 ГПК.

*Няма основание понятието „противоречива съдебна практика“ по см. на чл. 124, ал.1 ГПК като предпоставка за приемане на ТР на ОСГК, на ОСТК, на ОСГТК принципно да се различава от понятието „противоречиво разрешавани правни въпроси“ по смисъла на чл. 292 ГПК. Такова, според възприетото от ВКС в ТР 2/2011 на ОСГТК ще е налице, когато в различни съдебни актове, с които ВКС се произнася като касационна инстанция по правния спор между страните, се съдържат различни и взаимно изключващи се разрешения на идентичен правен въпрос, по който е било допуснато касационно обжалване, независимо от това дали този въпрос се обхваща от обективните предели на силата на пресъдено нещо. Тълкувателните актове, издадени в изпълнение на правомощията на ВКС за осъществяване на върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища - тълкувателни решения, приемани от Върховния съд и Върховния касационен съд при действието на ЗСВ от 1994 г., /отм. ДВ бр. 64/2007 г./, тълкувателните постановления на Пленума на Върховния съд, издадени при действието на ЗУС (отм.), както и тълкувателните решения, приемани на основание чл. 124 ЗСВ, по естеството си **не могат да обосноват противоречиво разрешаване на правни въпроси с други актове, постановени от ВКС**, тъй като даденото с тях тълкуване на закона е юридически задължително за органите на съдебната власт и съставът на ВКС е длъжен за да се съобрази с него при разрешаване на правния спор.*

Противоречиво разрешавани въпроси по чл. 290 ГПК ще са налице когато когато противоречието е изявено чрез актове на отделни състави на ВКС, съдържащи несъпадащо казуално тълкуване на една и съща разпоредба, които от своя страна **водят до постановяване на решения по чл. 291 ГПК**. За да е налице пък противоречива практика по тълкуването и прилагането на закона, която **да обоснове приемането на ТР на ОСГТК**, обаче е необходимо противоречието да е изявено в решения по уеднаквяване на практиката, приети от състави на ВКС по реда на чл. 291 ГПК. А когато се касае до **приемане на съвместни тълкувателни постановления на съдиите от съответните колегии на ВКС и на ВАС**, по см. на чл. 124, ал.2 ЗСВ, противоречивата или неправилна съдебна практика между ВКС и ВАС трябва да е изявена поне на ниво решения по чл. 291 ГПК за уеднаквяване на практиката или дори на ниво противоречащи си ТР на колегии от ВКС от една страна и на колегии от ВАС – от друга.

III. Дали обаче тълкувателните решения и постановления на ВКС и ВАС могат да се считат за източници на правото? Следва ли да се приеме, че и тълкуването на разпоредбите, в резултат на което от тях се извеждат правила за поведение, е действие, което характеризира един акт като източник на правото (с което да се обоснове, че и съдебната практика е такъв източник)?

Становищата по въпроса, дали вобще акт на съда може да бъде източник на право, са разделени. Според едната теза съдилищата не създават, а прилагат законите, докато обратното становище акцентира върху наличието на неизбежните празноти, неясноти и противоречия в законодателството, които обуславят нуждата да се признае качеството на източник на съдебната практика.

Тълкувателните решение и постановления на ВКС и ВАС често биват определяни като нормативни тълкувателни актове²²⁰, като една част от авторите приемат, че в случая става дума за създаване от страна на ВКС, респ. – на ВАС, на тълкувателни правни норми. Друга група автори оспорват характера на нормативни актове на тълкувателните решения и постановления на ВКС и ВАС, без обаче да отстъпват от тезата за принадлежността им към източниците на гражданското право.

²²⁰ така Тълкувателно решение № 1 от 19.02.2010 г. по тълк. д. № 1/2009 г., ОСГТК на ВКС

В процесуалната доктрина²²¹, в опита да се обоснове „преюдициалност“ между висящо тълкувателно дело и гражданско дело за защита на конкретни субективни права, се сочи, че чрез тълкувателното решение се стига до създаване на една **задължителна вторична норма на поведение, която е неотделима от тълкуваната правна норма и приложението на която обуславя решаването на конкретния правен спор.**

Считам, че утвърденото в теорията определение за източник на частното право като юридически факт, който според установения правен ред има за последица поставянето в действие на нови частноправни норми и/или изменението, отмяната, тълкуването или спиране действието на вече влезли в сила гражданскоправни норми - не държи сметка, че ***посочвайки тълкуването като последица на ЮФ-източник на право, позволява всяко изясняване на законовите разпоредби във всеки конкретен акт на съда да бъде признато за източник*** - теза, напълно неудържима. Затова и ***не може да се приеме, че било тълкувателните решения на ВКС и ВАС, било решенията на ВКС, постановени по реда на чл. 290 ГПК, решават по общ, абстрактен начин правен проблем и са израз на общо регулиране на правната норма, съдържащо се в тълкувателен нормативен акт***²²².

Отделно от това ***сочените актове, като част от общото понятие за съдебна практика, не притежават конститутивните белези, присъщи за източниците на правото, и най-вече – нормативност*** - разбирана като наличие на общи абстрактни правила за поведение, адресирани към персонално неограничен кръг от субекти, предназначени да се прилагат неопределен брой пъти. Тълкувателните актове на върховните съдилища и решенията по чл.290 ГПК нямат качеството на нормативни източници не просто защото техните правила нямат самостоятелен характер (нещо което, само по себе си не е пречка за съществуването и на вторични нормативни източници), а ***защото не притежават нормативно съдържание, не въздействат върху правния ефект на съществуваща разпоредба.***

Принципно определянето на общата тълкувателна компетентност на съда (вкл. когато се касае за върховните съдилища), като нормотворческа, ***подрива основополагащия конституционен принцип за разделение на властите. Съдилищата се създадени не да създават правото, което е компетентност на законодателя и на административните органи а за да го прилагат, респ. – съгласно чл. 124 КРВ*** ВКС да осъществява върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на законите от всички съдилища.

Неуспешни са и опитите това въздействие да се обясни с някакво единство между тълкуваната и тълкувателната норма, откъдето се прави опит да се обоснове нормативният характер на тези актове, респ. те да бъдат определени като нормативни тълкувателни актове. Цитираното РКС №4/2009 г. по к. д. № 4 от 2009 г. също определя издаваното от ВКС при наличието на противоречива или неправилна практика, ТР като „***акт на нормативно тълкуване***“. Без обаче да определя какво разбира в случая под нормативно: ***дадено във формата на нормативен акт*** (което очевидно не), ***създаващо правни норми*** (което очевидно не е обосновано в това ТР), или нормативно, в смисъл на ***общозадължително правило за поведение.***

Касае се на първо място не за норми, които се тълкуват, а за ***разпоредби.*** Правните разпоредби като ***структурни подразделения на нормативни правни актове*** смислово закрепват елементи от правилата за поведение (правните

²²¹ Мингова, А. Спиране на производството поради образувано тълкувателно дело по въпрос от обуславящо значение. – Норма, 2014, № 1, с. 37

Този израз е изрично използван в Тълкувателно решение № 1 от 19.02.2010 г. по тълк. д. № 1/2009 г., ОСГТК на ВКС

норми). Затова в случая се говори за „тълкувана разпоредба“ и „тълкувателно правило“. То се инкорпорира в разпоредба („тълкувателна разпоредба“), от която се извежда (а в случая – в която се изяснява) съдържанието на правната норма. Така съгласно чл. 51 от ЗНА нормативно (и следователно задължително) тълкуване се дава в акт, който формално притежава качеството на нормативен – арг. от чл. 51 ЗНА, т.к. се обнародва или разгласява по реда, по който е разгласен тълкувания акт, има действие от деня, в който е влязъл в сила актът, който се тълкува. А когато органът, издал акта за тълкуване е придобил действие в тълкуването само занапред (чл.50, ал.2 ЗНА), тълкуването влиза в сила три дни след обнародването му.

На следващо място, *към съдържанието и смисъла на ПН, извлечена от тълкуваната разпоредба, тълкувателното правило не добавя нищо ново, не изменя, не поправя – то не установява нови правни положения, не релевира нови факти, не изменя предвидените от нея правни последици. Общият тълкувателен акт не съдържа ПН, и поради това, че тълкуваните разпоредби норми са същите. Съдът тълкува, не за да сътвори правото, а за да го „открие“ и приложи съобразно конкретния случай, с който е сезиран. Напротив, именно соченото единство на тълкувана норма и тълкувателен резултат свидетелства за липсата на нормативен характер на тълкувателния акт - целта на тълкуването като извеждане на правната норма, по дефиниция изключва възможността за създаване, изменение или отмяна на правни норми, т.е. за правотворчество.*

Друго, тълкуването, което се прави в общи актове на върховните съдилища, не се материализира в нормативни разпоредби, каквито не могат да съществуват извън нормативните актове. Освен това, тълкувателните решения и постановления на съда, за разлика от нормативните актове, са задължителни не за всички, а само за органите на съдебната и изпълнителната власт, органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове. Но не и за обикновените адресати на правни норми, доколкото те не са страни в процеса, по който съдът ще е длъжен да приложи съответното задължително тълкуване на относимата разпоредба.

Друг аргумент срещу нормативния характер на тълкувателните актове, респ. срещу признаването им за източник на правото изобщо, е че щом от тълкуваната разпоредба и без тълкувателното правило може да се изведе правна норма, докато обратното е невъзможно, следва, че тълкувателният акт не съдържа такива. Общият тълкувателен акт не съдържа правни норми, и поради това, че *изтълкуваните норми са същите, съдът тълкува, не за да сътвори правото, а за да го „открие“ и приложи съобразно конкретния случай, с който е сезиран. С тълкувателния акт не се прави нищо друго, освен да се изясни, да се изведе правната норма, която съществува, закрепена текстово в нормативните разпоредби - обект на тълкуването. Нещо повече, целта е ВКС да може да осъществява пълноценно конституционно възложената му функция за уеднаквяване на съдебната практика на инстанциите по същество, а не да упражнява някаква нормотворческа функция. Затова действащият процесуален кодекс урежда касационното обжалване като централизиран способ за контрол на не влезли в сила съдебни решения, а касационния съд - като съд по защита на законността.*

Че не се касае до нормативно тълкуване, което „създава единство с тълкуваната разпоредба“, се доказва и от обстоятелството, че първоинстанционният и въззивният съд не могат да спират производството по делото при образувано тълкувателно дело пред ВКС по

правен въпрос, който е от значение за спора, с който са сезирани²²³. Това означава, че въззивното или първоинстанционното решение, след даване на задължително тълкуване с тълкувателния акт, може да се окаже, че противоречат на последния. Същевременно, и в случаите, когато са налице две противоречащи си решения на ВКС, без съответното общо събрание да е сезирано за отстраняване на противоречията, съдилищата от по-ниска степен по същество не биха могли да спрат производството пред себе си - те не могат да откажат да решат спора - чл. 2 от ГПК.

Излиза, че тълкуването, което се дава с тълкувателния акт, има действие само заанапред (докато съгласно изричната разпоредба на чл. 50, ал.1 ЗНА нормативното тълкуване има действие от деня, когато е влязъл в сила актът, който се тълкува и само по изключени органът, издал акта за тълкуване, може да придаде на тълкуването действие само заанапред). **И това тълкуване, дадено от ВКС касае не създаването на ново правило, а само задава по задължителен начин модела на процедурата, която правоприлагащият орган трябва да следва при прилагане на тълкуваната разпоредба и преодоляване на празнината в правната уредба в рамките на конкретния случай, с който бъде сезиран.** Касае се до задължително тълкуване на съдържанието на закона, тоест на начина, по който определеното правило следва да се прилага, което често е съобразено и с промените в икономическия и стопанския живот, респ. - на възприетото в доктрината, но не се създава ново правило, а се очертава как съществуващото следва да се прилага в действителността. Така например с приемането в ТР №3/2013 на ОСГТК, че сделка сключена от управител на ООД, без да е налице изискуемото по чл. 137, т. 7 ТЗ решение на ОС на ООД, е валидна, не се променя разпоредбата, а се указва как следва същата да се прилага, тоест по-скоро се регламентират в определен обхват нейните последици в различни хипотези, които законодателят при създаване на самото правило няма как да е имал предвид с оглед на динамиката на оборота и реалността.

Че не става дума за „нормативни тълкувателни актове“ (категория по-скоро образно-фигуративна, отколкото призната в доктрината като понятие с точно определено съдържание), които да бъдат приобщени към понятието за източници на правото свидетелства и Решение № 681 от 24.09.2009 Г. по гр. д. № 3189/2008 Г., Г. К., I в. о. на ВКС, където изрично се сочи, че **тълкуването, което прави ВКС по реда на чл. 124 от ЗСВ, при противоречива или неправилна практика по тълкуването и прилагането на закона, не е нормативно, в отграничение от предвиденото в чл. 50, ал. 1 от ЗНА нормативно тълкуване.** (Впрочем и последното, само по себе, си не придава нормативен характер на акта, в който тълкуването е обективизирано).

Вярно е, че при преодоляването на празноти в гражданския закон нормотворческия принос на съда е най-интензивен, но наличната празнина в закона може да бъде запълнена единствено по нормативен път, т.е. от орган с нормотворческа компетентност, какъвто съдът не е. Следва да се приеме, че **тълкувателните решения на ВКС и ВАС съдържат особени интерпретационни правила с организационно-спомагателен характер, те са „норми** (по-скоро – правила, б.м.) **за разбиране“ на правните норми, но не са норми за поведение. Целта им е да стабилизират и уеднаквят съдебната практика.**

Това, че посочените тълкувателни решения на ВКС и ВАС, както и решенията по чл. 290 ГПК имат задължителна сила, съгласно чл. 130, ал. 2 ЗСВ, също не ги превръща в източници на правото. Това е така не само защото задължителността,

²²³ Това виждане бе прието с Тълкувателно решение № 8 от 07.05.2014 г. по тълк. д. № 8/2013 г. на ВКС

т.е. обвързващата сила е характеристика на правната норма, а не на акта, от който тя се извлича, т.к. именно нейното спазване, изпълнение, неизпълнение, са скрепени със съответната санкция, а тълкувателни решение на ВКС и ВАС не съдържат правни норми. Такава задължителност обаче е присъща и на други актове, различни от нормативните, напр. на устави и дружествени договори, на колективни трудови договори и правила за вътрешния ред, които очевидно нямат качеството на източници, т.к. не съдържат правни норми.

Друго, за разлика от източниците на правото, и тълкувателните решения на колегии на ВКС, респ. – на ВАС, и съвместните тълкувателни постановления на съдиите от съответните колегии на двете върховни съдилища (няколко примера за които вече има) са задължителни за лицата по чл. 130, ал.2 ЗСВ (за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове). По отношение на останалите правни субекти тълкувателните актове имат само косвена (функционална, фактическа) задължителност, нямат характера на същинска юридическа обвързаност, а действат по силата на рефлекс, поради което, независимо от огромната им практическа роля, формално правно не могат да бъдат определени като източници на правото.

Контакти:

проф. д-р Иван Русчев Русчев, катедра „Частноправни науки“ при Юридически факултет на Русенски университет „А. Кънчев“.
e-mail: irushev@gmail.com